

O USTVARJALNI KOREKTNOSTI ALI OD JOSIPA HUTTERJA IN BIVALNE KULTURE MARIBORA DO KRUŠNEGA OČETA

Leta 2008 je v založništvu Umetniškega kabineta Primoža Premzla izšla etnološka monografija *Josip Hutter in bivalna kultura Maribora*. Leta 2022 je pri isti založbi izšel roman *Krušni oče*, v besedilu na hrbtu označen kot zgodovinski roman oz. literarna biografija o Josipu Hutterju. Avtor romana Orlando Uršič je številne like, dogajalne prostore, dogodke in odnose med ljudmi zgradil tako, da je izhajal iz podatkov prve knjige, a je raziskavo, na katero se je pri pisanju evidentno opiral, ob navedbi virov v uvodu v roman – zamolčal.

Uporaba dokumentarnih besedil je v literarnem pisanju pogosta in legitimna, celo hvalevredna praksa. Sodelovanje avtorjev znanstvenih besedil in literatov ali drugih umetnikov so lahko odlično ustvarjalno izhodišče. Tudi sama večkrat sodelujem v takih sinergičnih ustvarjalnih povezavah – nekajkrat so bila moja etnološka besedila vir literatom in drugim, občasno pa tudi sama pišem literarno in se pri tem navezujem na dokumentarna besedila drugih, izkušnje so zelo pozitivne. A do Uršičevega romana *Krušni oče* imam več zadržkov. Poglavitni med njimi zadevajo dejstvo, da je avtor nekorekten pri omembi virov, ki jih je uporabljal pri pisanju romana. Na eni od uvodnih strani zapiše: »Pri pisanju romana se je avtor navdihoval po osebni arhivu in spominih Alexandre Hutter, po javnih objavah Peka Hutterja ter po javnih objavah in osebnih spominih Heriberta Zaveršnika.« Knjige *Josip Hutter in bivalna kultura Maribora* ne omeni niti z besedo, njeno omembo pa izpušča tudi v medijskih nastopih.

Primerjava obeh besedil priča drugače. Vsebinskih prenosov iz etnološkega besedila v roman je veliko – od imen, dejanj, lastnosti in celo izjav likov do opisov bivalnih okolij, različnih detajlov, dogodkov in širših interpretacij. Pri tem je pomembno poudariti, da glavnina teh podatkov, izvorno objavljenih v etnološki monografiji, izhaja iz mojih pogovorov z ljudmi, ki so bili v času Uršičevega pisanja romana že pokojni ali zaradi bolezni nedostopni za pogovor, torej kot primarni vir absolutno nedosegljivi. Sama sem intervjuje z njimi opravila leta 2008 ali prej in jih shranila v obliki terenskih zapiskov.

Naj ponazorim z nekaj odlomki iz obeh knjig – *Krušni oče* (KO) in *Josip Hutter in bivalna kultura Maribora* (JHBKM):

»Kaj je s temi figuricami? ... V jedilnico, v tisto belo vitrino z velikimi vratci morajo! ... Za ta namen je bila vitrina tudi kupljena, prizna Beti.« (KO, str. 16)

»Elizabeta Hutter je imela zbirko raznovrstnih figuric iz različnih materialov in razmeroma dragocenih starih predmetov, ki so bili razstavljeni v veliki zastekljeni vitrini.« (JHBKM, str. 33 – po izjavi Hutterjevega sina)

»Prekleti Poch, sikne Josip, kakor sam sebi, čeravno je to namenjeno Beti, ki ve, kaj ga daje. Poch je prišel, nastanil se je v hotelu Orel, kakor vedno. Na vratih se nič kaj rad ne prikaže pa tudi časa nima.« (KO, str. 12)

»Hutterjev družabnik Poche, ki je zaradi skupnega podjetja tudi občasno obiskal Maribor, Hutterjevih po spominih Josipa Hutterja ml. ni nikoli obiskal na domu. Ko se je zadrževal v Mariboru, je prebival v hotelu Orel.« (JHBKM, str. 19 – po izjavi Hutterjevega sina)

»Nobenih čičk čačk, sta z Josipom sklenila že takoj ob vselitvi v novo hišo, ne bosta se razkazovala.« (KO, str. 15)

»Vse je bilo usklajeno in lepo ali dobesečno – hercig, lušno, nič pretirano, nič čičke čačke.« (JHBKM, str. 46 – izjava družinske šivilje). In še: »Družina kljub izredno dobremu finančnemu stanju ni razkazovala bogastva in ni živela na veliki nogi.« (JHBKM, str. 83 – po izjavi Hutterjevega sina)

»Josip je glede tega prav paranoičen, še krznenega plašča ji ne pusti nositi. Nikar, Beti, nikar nerca! se je panično drl, ko si ga je neki dan oblekla za sprehod po promeni. Ne smemo se razkazovati, moramo se obnašati jugoslovansko.« (KO, str. 16–17)

»Ko je šlo družini čedalje bolje, je mati razmišljala tudi o nakupu krznenih oblačil. Toda Josip Hutter, klicali so ga Pepo, ji je to odsvetoval z argumentom: »Beti, nikar nerca! Zdaj imamo prijatelje, če boš imela nerc, pa prijatelje lahko izgubimo.« (JHBKM, str. 85 – po izjavi Hutterjevega sina)

»Še šivilji je jasno, da v tej družini nihče ni prav nič muzikaličen.« (KO, str. 15)

»V hiši je bil tudi klavir, ki pa ga ni nihče igral, saj domači baje niso bili muzikalični tipi.« (JHBKM, str. 46 – po izjavi družinske šivilje)

»Bombardiranje. In divjaški tek v klet domače hiše ob vsakokratnem oglašanju siren in tlačenje pod bale papirja, ki jih je Pepi nastavil v klet kot dodatno zaščito pred poškodbami zaradi bomb.« (KO, str. 24)

* Jerneja Ferlež, dr. etnologije, docentka, Univerza v Mariboru, Univerzitetna knjižnica Maribor, jerneja.ferlez@um.si.

Josip Hutter, prvič objavljeno v *Josip Hutter in bivalna kultura Maribora*.

»Velike bale papirja je dal Josip Hutter v pritlični prostor nad kletnim prostorom namestiti zato, da bi bil dodatna zaščita ob morebitnem bombardiranju.« (JHBKM, str. 36 – po izjavi Hutterjevega sina)

»In na tovariša Rogliča, s katerim sta tedne preživljala v jarkih. In govorila o Mariboru.« (KO, str. 13)

»Z Dragom Rogličem, ki je imel trgovino s čevlji Karo, je bil Josip Hutter med prvo svetovno vojno skupaj v vojski, pozneje pa sta družini obeh mož prijateljevali v Mariboru.« (JHBKM, str. 19 – po izjavi Hutterjevega sina)

»Julijan hodi vstric z očetom, peš sta se namenila od domače hiše do Gradišča. Februar je to leto snežen in mrzel, kot že dolgo ne, in še dobro, da ju na Gradišču čaka očetov šofer.« (KO, str. 45)

»Blok je bil projektiran leta 1940. Zgrajen je bil na zemljišču, kjer so bila prej poslopja pivovarne Union in je znano pod imenom Gradišče« (JHBKM, str. 63) in »Do delovnega mesta, ki je bilo od domače vile kar precej oddaljeno, je Hutterja vozil njegov osebni šofer. Le prvi ali zadnji del razdalje med vilo in mestom, kjer je pozneje zrasel Hutterjev blok, torej skozi Mestni park, se je tovarnar rad napotil peš.« (JHBKM, str. 49 – po izjavi Hutterjevega sina)

»Ko sta vstopila, je vanju najprej buhnil kiselkast smrad in pohitela sta odpret okna. Precej zanemarjeno je bilo, plasti prahu so se naložile v nekakšno črno prevleko, zavese so bile skorajda rumene, štedilnik umazan, a mama se nič kaj ni ozirala na to.« (KO, str. 226)

»Ti stanovalci so se v mnogih primerih vselili v razmeroma zanemarjena stanovanja. [...] Ženske iz prve povojne generacije stanovalcev ponavljajo zgodbo o tem, kako so se ob

Hutterjevi otroci, prvič objavljeno v *Josip Hutter in bivalna kultura Maribora*.

vselitvi čudile nenavadni plasti na robu električnega štedilnika. Šele sčasoma so ugotovile, da gre za staro plast umazanije, ki so jo potem mukoma odstranjevale.« (JHBKM, str. 68 – po izjavi stanovalke Hutterjevega bloka)

»Očetova pisarna se Julijanu zdi zastrašujoče preprosta. Še kakšnega usnjenega naslanjača si ni omislil; oče sedi na preprostem stolu, za večjo leseno mizo za njim pa je ravna linija lesenih omar.« (KO, str. 45)

»Celo njegova pisarna v tovarni je bila namerno urejena skromno, samo toliko udobno, da je bilo v njej mogoče nemoteno delati.« (JHBKM, str. 81 – po izjavi Hutterjevega sina)

»Iz kakšne revščine je prišel sem, kjer je. Deset otrok je bilo pri hiši.« (KO, str. 15)

»V družini, iz katere je izhajal, je bilo deset otrok.« (JHBKM, str. 81)

»Beti je skrbela za dom in otroke, on za tovarno in nepremičnine.« (KO, str. 32)

»Žena je bila središče skrbi za vilo in otroke.« (JHBKM, str. 19 – po izjavi Hutterjevega sina)

Hutterjev blok, Pokrajinski arhiv Maribor, objavljeno v *Josip Hutter in bivalna kultura Maribora*.

»Kmalu so ga povabili, naj z njimi preživi nekaj dni v počitniški hiši v Ribnici na Pohorju, kamor so se pozimi radi odpravili smučat, poleti pa na pohodništvo in občudovanje narave« (KO, str. 52)

»Hutterjevi so imeli tudi počitniško vilo na Pohorju. Počitnikovali so najpogosteje tam ali ob jadranski obali. Počitniška vila je bila pribežališče, kamor so vabili tudi prijatelje, pozimi so tam tudi smučali.« (JHBKM, str. 15 – po izjavi Hutterjevega sina) in »Sin se spominja, da sta se poleti z očetom pogosto sprehajala po okolici pohorske družinske vile, pri čemer je oče rad užival v miru, opazoval divjad, pozimi pa je bila priljubljena družinska zabava smučanje.« (JHBKM, str. 49 – po izjavi Hutterjevega sina)

»Sicer sem bil presenečen, da ste v hišah na Pobrežju zagotovili kopalnice s toplo vodo, a moram vam čestitati. – No, želel sem, da bi se delavci lahko umivali s toplo vodo, nadaljuje Josip.« (KO, str. 29)

»Zlasti ponosni so bili na kopalnice.« (JHBKM, str. 57) in »V kuhinjah so bili že ob vselitvi zidani štedilniki z belimi ploščicami, ob njih pa bojlerji – bakreni kotli z dovozom tekoče vode in pipico, ki je omogočala iztekanje tople vode v kuhinji in napeljavo po cevi v kopalnico, kjer je bila prav tako na voljo tekoča voda, tudi topla.« (JHBKM, str. 59 – po opisu stanovalca Hutterjeve kolonije)

»Tako načrtujeta, ne da bi si karkoli rekla, medtem ko jima Josip predstavlja, kakšen načrt poseljevanja bloka si je domislil. V zgornja nadstropja, kjer bodo stanovanja tri- in večsobna, bo naselil družine z majhnimi otroki,

spodaj, kjer so stanovanja manjša, pa mlade ljudi brez njih. Ko bodo tisti iz zgornjih nadstropij ostareli in bodo otroci odšli, se bodo preselili v nižja stanovanja, mlajši pa v njihova višja, tako bo v bloku ves čas potekala medgeneracijska cirkulacija.« (KO, str. 35)

»Hutter, ki je tesno sodeloval z gradbenikom Šlajmerjem, je predvideval, da bodo v večjih stanovanjih prebivale družine, v manjših pa mladi, samski uslužbenci in najemniki. Pozneje naj bi se mlajši, ki bi si ustvarili družine, preselili v večja stanovanja, starejši, ki bi ostali samski, pa v manjša.« (JHBKM, str. 67 – po izjavi Hutterjevega sina)

»Želela sta le, da bi bivanje bilo prijetno, funkcionalno in udobno.« (KO, str. 15)

»Primerjava vseh treh bivalnih okolij nedvoumno priča o tem, da je Josip Hutter želel in znal bivalna okolja zase in za svoje zaposlene in najemnike zasnovati in realizirati tako, da je bilo v njih mogoče praktično, udobno in prijetno prebivati.« (JHBKM, str. 90)

»Natančnost, urejenost, prizadevnost in delavnost. To so načela, ki jih njegov oče vsak dan tako ali drugače omenja, ko sta v tovarni.« (KO, str. 45)

»Prepoznavne lastnosti Josipa Hutterja kot človeka in njegova poslovna filozofija – redoljubnost, doslednost, humanost, delavnost, uspešnost, strogost, osebna skromnost, dobra organiziranost in maksimalna učinkovitost – so vsekakor ključ za razumevanje njegovega pristopa k snovanju, urejanju in uporabi bivalnih okolij zase, za svoje bližnje ter za svoje zaposlene in najemnike.« (JHBKM, str. 87)

Sodelovanje z literati, fotografi, filmarji in drugimi ustvarjalci ali njihovo iskanje navdiha v mojih besedilih razumem kot priznanje in privilegij. Zelo rada sodelujem v različnih soustvarjalnih procesih, ki prestopajo meje etnologije. Prepričana pa sem, da upravičeno pričakujem, da so avtorji do mene in do mojega avtorskega dela, ko ga uporabijo, spoštljivi. Ustvarjalna korektnost, zlasti navajanje uporabe spoznanj in besed drugih avtorjev, ni in ne more biti izbira. Načini so glede na žanr sicer lahko različni, a navajanje uporabljenega dela drugih je avtorskoppravno in etično izhodišče vsakršnega ustvarjanja. Vse ostalo je nedopustno. V znanosti, v umetnosti, povsod.